

ADÉLA DRDOVÁ / 5. 6. 2023

Východní Evropa pro mě byla objevem. Rozhovor s Rodrigem Moralesem

Rodrigo Morales (*1966) je filmový a televizní režisér a pedagog. Ve svém díle se věnuje dokumentárnímu filmu a experimentální audiovizuální tvorbě. Vystudoval televizní a filmovou žurnalistiku na FSV, studoval na FAMU, kde později i vyučoval. O filmu přednášel mimo jiné na univerzitách v Argentině, Bolívii, Itálii nebo ve Španělsku. V současné době působí na brněnské JAMU a připravuje několik filmů.

Svůj první celovečerní film *Zviditelnění*, který měl v roce 1997 premiéru na MFF Karlovy Vary, označuje za poetickou filmovou esej a osobní manifest. V pěti segmentech odehrávajících se v zemích východní Evropy pracuje se specifickou atmosférou těchto míst několik let po rozpadu bývalého východního bloku a inspiruje se osobními příběhy a zkušenostmi aktérů. Morales se ve filmu nedrží klasické narativní struktury, jednotlivá místa a životy protagonistů zkoumá prostřednictvím experimentů s barvou, zvukem i minimalistickým dialogem.

Film *Zviditelnění* uvede kino Ponrepo v neděli 11. 6. 2023 v 18:00 hodin. Součástí projekce bude debata s režisérem.

Vnímáš *Zviditelnění* jako politický film?

Myslím, že v mém filmu je politika sice přítomná, ale není samoúčelná. *Zviditelnění* jsem začal točit v roce 1996 a dokončil jsem ho o rok později, kdy šlo také do distribuce. Udělal jsem ho jako jakousi poetickou esej situovanou do pěti postkomunistických zemí. Od začátku sledujeme toulky básníka po zemi zničené imperiálními snahami Srbska, které byly jen pokračováním ambicí dalších mocností. I přes estetiku a poezii tam politika je přítomná. V kapitole, která byla natočená v

Bulharsku, během zkoušek na univerzitě posloucháme historii Evropy, např. o Bismarckovi, a vidíme, že se opakuje, film naznačuje a podtrhuje problémy, se kterými se dodneška potýkáme. Tenkrát v roce 1997 se někomu mohlo zdát, že dělám nemístný vtip, dostávám tam obsahy, které jsou až nehoráznou nadsázkou nebo provokací, ale přitom dneska vidíme, že to jsou problémy, se kterými se budeme muset potýkat dlouho do budoucna. Přestože je film místy metaforický, v něčem je i velmi konkrétní – například ve zmínkách o terorismu a globální existenci.

Bylo to poprvé, co jsi pobýval v pěti zemích, kde jsi natáčel? Cítíš, že ti právě neznámost míst, kde jsi točil, pomohla vnímat je skrz jinou optiku?

Znal jsem je jen z obhlídek, země východní Evropy pro mě byly objev. Neznámost míst mi určitě pomohla. Například při natáčení v Moskvě jsem pochopil, jak málo znamenají práva jednotlivých lidí, vnímal jsem víc masu. Několikrát mě zastavila policie, ale naštěstí tam nebyla taková vláda jako teď, bylo to v roce 1996 a volby vyhrál Boris Jelcin. Ale když jsem točil na ulici, najednou nás třeba zastavili milicionáři a možná nás za něco chtěli sebrat, ale měli jsme „kouzelný papír“ z české ambasády, na kterém stálo, že spolupracujeme s ambasádou a že jsme tam na jejich pozvání. Díky tomu nás pustili a nechali nás na pokoji. Ale jakýkoli subjekt, který se tam objevil s kamerou a neměl příslušný papír, mohl být okamžitě podezřelý ze špionáže. Pochopil jsem, jak Rusové přemýšlí o cizincích – byl jsem tam v podstatě v roli nepřítele. Ale na druhé straně člověk chápe, že Rusko není blokem pouze negativních lidí. Třeba v uměleckém prostředí kolem malířky Světlany Tvrdochlebové byla spousta lidí, kteří byli velice inteligentní a nesouhlasili s politikou jejich vlád. Takže i po válce s Ukrajinou bude třeba pohlížet na Rusy tak, že nebudeme házet všechny lidi do jednoho pytle.

A přijde ti zásadní fakt, že film vznikl právě v devadesátých letech?

Myslím, že určitě, protože společnost ještě byla poznamenána komunistickou minulostí. Totalita byla ve společnosti stále přítomná, a nejen to, do jisté míry to byl zastaralý, chudý a zamindrákovaný svět. Je to vidět v ulicích Sofie, kde je zašlá sláva, dekadence, nějaké betonové stavby... I univerzita vypadá dost zdecimovaně. Nebo v Bosně, kde jsou ještě čerstvé stopy války... Dneska bych to nemohl točit, bylo to něco, co jsem měl zapotřebí tenkrát. Dnes točím jinak, ale stále experimentuji. Tehdy jsem nechtěl reportážně popisovat skutečnost, ale chtěl jsem to do filmu dostat

poetickou formou. Televize v poslední době přináší mnohem naturalističtější a drsnější záběry, třeba z války na Ukrajině nebo ze Sýrie, tehdy nic takového nebylo. Bylo pro mě důležité ukazovat věci přímo, i když tam není vidět krev, stačí zachytit zničené město. Bylo to pro mě dost silné.

Ve filmu cituješ verše básníka, který v sobě spojuje poetickou a politickou rovinu. Byly to básně, které již vydal, nebo ti je ukázal jen pro potřeby filmu?

Jsou to básně, které mi pro film Eduardo Rozsa poskytl. On ale nakonec přestal být básníkem a stal se žoldákem. To pro mě bylo důležité, chtěl jsem vidět, co něco takového s člověkem udělá. Zajímalo mě, jak tvořil, jak vypadal jeho obličej, jak tančil a bavil se, tedy velmi konkrétní a fyzicky hmatatelné věci, ale zároveň to nebyl reportážní způsob zobrazování. Jeho maminka byla z Bolívie a on asi před deseti lety do země přijel zlikvidovat prezidenta Moralese – a bolivijské tajné služby ho pak zabily. Někdo mě s ním seznámil v prostředí studentů, protože věděli, že se pohybuji v umění a chtěli, abych se potkal s dalším umělcem. Tenkrát to byl básník a student a já jsem vůbec netušil, jaký bude jeho osud. Věděl jsem, že má válečnou zkušenost a chtěl jsem natočit krajinu a místa, která ho inspirovala pro psaní poezie. Chtěl jsem předat impresi z války, aniž by byla naturalistická. Byla to zajímavá a jemná poezie, ale potom jsem se o něm dozvěděl, že ve skutečnosti trénoval bojové skupiny UČK, působil v Izraeli, kde trénoval Palestince, a potom podniknul tu šílenou cestu do Bolívie s cílem udělat atentát.

Ve filmu není moc dialogů a ty, které tam jsou v cizích jazycích, často nejsou přeložené. Na mě to působilo trochu jako taková koláž, jakoby tam najednou byl nalepený třeba výstřižek z novin.

Ano, proto jsme třeba také nepřeložili němčinu v Moskvě. Má tam na Rudém náměstí působit jako ruch, cizorodý prvek. A přitom jsou to reportéři ZDF, kteří komentují volební situaci v Rusku. Vůbec bychom se nedostali na tak strategické místo, nebýt toho, že jsme vyjednali s produkcí ZDF, že můžeme používat jejich plac hned naproti Kremlu.

Dalším výrazným rysem filmu je tvoje práce s barvou: Byla to spíš intuitivní záležitost, nebo jsi s ní vědomě pracoval jako s prvkem, který nese význam?

Tak půl na půl, věděl jsem o určitých psychologických vlastnostech barvy: Modrá je studená, pro mě je to barva smutku a je záměrně použita v celé části z Lotyšska. Nese pocity úzkosti a osamocení. Intuitivně jsem improvizoval, člověk pracoval v laboratořích s techniky, kterým vysvětloval, čeho chce dosáhnout, a oni pak hledali nejlepší řešení. Vše se pak aplikovalo přímo na filmový negativ. Každé rozhodnutí muselo být dobře zvážené a připravené, protože jsi nemohl příští týden přijít a říct, já jsem si to rozmyslel a chci to jinak.

Vzhledem k tomu, že nepracuješ s klasickou narací, myslíš, že tvůj film umožňuje jiný způsob sledování než klasický celovečerní film?

Zviditelnění počítá s jiným vnímáním časoprostoru, tempa, rytmu a reality. Rozbívá schémata, která lidé vnímají, když sledují běžný dokument nebo hraný film. V tom smyslu to byl experiment, věděl jsem, že dělám něco, co mě Karel Vachek neučil a s čím kameraman Karel Slach, který byl zvyklý točit s Vachkem, nepočítal. V momentě, kdy jsme měli stříhat, to nebylo tak, že budeme kombinovat různé monology a dialogy, ale spíš jsme měli kombinovat různé prostory a různé poetické výjevy. Myslím, že *Zviditelnění* balancuje na pomezí výtvarného umění, antropologického zkoumání a poezie. Můžeš k němu přicházet, kdykoli se vracet jako ke knize nebo na výstavu. Kdybychom film teď zpřístupnili jako video, tak by dostal úplně jiný rozměr. Možná jsem staromódní, ale pro mě byla vždycky mnohem magičtější filmová projekce. Proto jsem nikdy cíleně neusiloval o to, aby to viselo někde na YouTube, protože by to bylo sice demokratické, ale na druhou stranu si myslím, že se pak degraduje dojem, který získáš, když to vidíš v kině. Některé věci jsou tu od toho, abys je viděl na velkém plátně.